

جلسه صد و شصت و چهارم

روایت عبدالله بن سنان را ذکر کردیم. در این روایت هزار دینار و صد شتر به عنوان عدل تخییر ذکر شده بود و تفاوت آن با سایر روایات این است که در آن دوازده هزار درهم به عنوان دیه ذکر شده است و گفته شده درهم به حساب چیزی دیگر است که قاعدتا باید همان هزار دینار باشد. پس از این روایت استفاده می‌شود که دوازده هزار درهم معادل هزار دینار است.

از تعبیر «بحساب ذلک» دو نکته قابل استفاده است یکی اینکه درهم اصالتی ندارد تا عدل تخییر در خصال باشد و گرنه معنا ندارد گفته شود «بحساب ذلک» و دیگری اینکه مفروض در این روایت این است که دوازده هزار درهم به مقدار ارزش هزار دینار یا صد شتر است که هر شتر هم ده دینار است.

و لذا آنچه در برخی روایات دیگر ذکر شده است ده هزار درهم، به عنوان معادل هزار دینار است و به این محاسبه و معادله در برخی روایات تصریح شده است.

پس ما اگر چه روایت صحیح عبدالله بن سنان به عنوان روایات تخییر بین خصال ذکر کردیم اما مفاد آن تخییر بین شتر و دینار است و نقره به عنوان یکی از خصال مطرح نیست.

روایت دیگری که در این باب وارد شده است روایت عبید الله بن زراره است: الْحُسَيْنُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادٍ وَ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: الدِّيَةُ أَلْفُ دِينَارٍ أَوْ اثْنَا عَشَرَ أَلْفَ دِرْهَمٍ أَوْ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ وَ قَالَ إِذَا ضَرَبْتَ الرَّجُلَ بِحَدِيدَةٍ فَذَلِكَ الْعَمْدُ. (تهذيب الاحكام، ج ۱۰، ص ۱۵۹)

این روایت نیز مانند روایت عبدالله بن سنان است. اگر ما بودیم و این دو روایت، می‌گفتیم دیه هزار دینار است و ارزش هزار دینار، دوازده هزار درهم است اما در کلام شیخ و برخی دیگر این تفاوت به اختلاف دراهم در وزن توجیه شده است. روشن است که از خود این دو روایت استفاده نمی‌شود که برابری دوازده هزار درهم با هزار دینار بر اساس وزن درهم است بلکه خیلی طبیعی است که این اختلاف بر اساس ارزش آنها

باشد. یعنی خیلی طبیعی است که برابری طلا و نقره با یکدیگر بر اساس ارزش متفاوت باشد و مثلاً در یک زمانی یک دینار، ده درهم باشد و در یک زمان دیگری یک دینار بیست درهم با همان وزن باشد.

اما اگر آن طور که شیخ طوسی گفته است باشد، تفاوت برابری به خاطر تفاوت وزن بوده است و در این صورت این دو روایت در برابری ارزش دینار و درهم با روایات دیگر تفاوتی ندارند. به نظر می‌رسد این تفاوت دراهم در وزن، اجتهاد برخی از فقهاء باشد.

شیخ طوسی این طور فرموده است: **أَنَّهُ رَوَى أَصْحَابُنَا أَنَّ ذَلِكَ مِنْ وَزْنِ سِتَّةٍ وَ إِذَا كَانَ ذَلِكَ كَذَلِكَ فَهُوَ يَرْجِعُ إِلَى عَشْرَةِ آلَافٍ وَ لَا تَنَافِي بَيْنَ الْأَخْبَارِ.** (تهذیب الاحکام، ج ۱۰، ص ۱۶۲)

به نظر می‌رسد این مساله اجتهاد برخی از اصحاب بوده است نه اینکه روایت صریح از امام صادق علیه السلام در این زمینه وارد شده باشد. البته در ابواب مهر السنة و در زکات برخی روایات در مورد وزن درهم و تغییرات وزن آن ذکر شده است اما به نظر ما آن روایات دلیل بر این نیست که این اختلاف بین برابری هزار دینار با ده هزار درهم یا دوازده هزار درهم بر اساس اختلاف وزن بوده است و لذا از نظر ما توجیه اختلاف این روایات بر این اساس، اجتهاد برخی اصحاب بوده است.

و البته خودش شیخ طوسی طور دیگری هم جمع کرده است و آن اینکه احتمال هم دارد اختلاف بین روایات به خاطر تقیه بوده باشد از این جهت که عامه معتقدند دینه دوازده هزار درهم است و شیعه معتقدند ده هزار درهم است پس مبنای اختلاف، اختلاف دراهم در وزن نیست بلکه تقیه است. یعنی خود شیخ طوسی هم احتمال داده است که درهم در هر دو طایفه روایت با یک وزن باشد و این موکد این است که این جمع به اختلاف وزن اجتهاد برخی از فقهاء بوده است. البته اختلاف وزن درهم در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله و امام صادق علیه السلام محتمل است همان طور که در مورد صاع اتفاق افتاده است.

در برخی روایات باب دین هم هست که شخص قبلا به کسی دراهمی بدهکار بوده و سلطان آن دراهم را از اعتبار ساقط کرده و دراهم جدیدی که عیار بالاتری دارد را آورده است، که شخص باید دراهم اول را پرداخت کند و در برخی دیگر گفته شده که باید نقد رایج را پرداخت کند. فهم ما از این دو دسته روایت این است که باید معادل وزن دراهم اول، از نقد رایج پرداخت کند.

در ادامه خواهیم گفت که اگر چه از روایات استفاده می‌شود که درهم بازاری هم وجود داشته که ممکن بوده است در آنها ناخالصی و غش بوده باشد اما حتما این طور بوده که درهم از نظر وزن و خلوص یک معیار و میزان رسمی داشته است و دراهم غیر رسمی مبنای پرداخت دیه نیست و دیه باید بر اساس دراهم رسمی و سلطانی پرداخت می‌شده است. خلاصه به نظر ما اختلاف بین روایاتی که گفته دیه ده هزار درهم است با روایاتی که گفته دیه دوازده هزار درهم است بر این اساس است که درهم اصل در دیه نیست و این اختلاف ناشی از اختلاف برابری قیمت درهم و دینار است نه به خاطر اختلاف در وزن درهم و جمع بین روایات به اختلاف وزن اجتهاد برخی راویان بوده و یک جمع تبرعی است.